

Tre rader som blev historia

Berättelse

Tänk dig att du skriver ett vanligt brev en sommardag, och att just det brevet sedan blir berömt i mer än 700 år. Det är ungefär vad som hände en dag år 1252, vid Mälarens utlopp mot havet.

På den platsen låg ett litet befäst samhälle med murar och torn. Läget var noga valt. Härifrån kunde man både skydda vägen in mot Mälaren och hålla uppsikt över handeln. Tyska köpmän kom dit med sina varor, och samhället växte. Folk kallade platsen Stockholm.

Den här dagen satt Birger Jarl tillsammans med sin son, kung Valdemar. Valdemar hade visserligen blivit vald till kung två år tidigare, men eftersom han fortfarande var ett barn, var det egentligen fadern som styrde landet. Birger bar aldrig själv någon krona, men i praktiken hade han makten i nästan tjugo år.

Tillsammans skulle de utfärda ett brev till nunnorna i Fogdö kloster i Södermanland. Innehållet var inte ovanligt för sin tid. Kungen och Birger förklarade att de tog klostret med alla dess ägodelar i sitt beskydd, och att nunnornas gårdar slapp betala vanliga avgifter och kungliga skatter. Ett sådant skyddsbrev gav klostret trygghet, och makthavarna fick i gengäld kyrkans goodwill.

En skrivare förde ner orden för hand. Han skrev på latin, eftersom det var skriftspråket på den tiden, och han skrev på pergament, det vill säga på preparerat skinn. Arbetet krävde tålamod. Varje bokstav skulle sitta rätt, för ett sådant dokument skulle gälla länge.

Längst ner, mitt på den sista raden, noterade han varifrån brevet kom. Där står orden "datum Stockholm" – ungefär "givet i Stockholm". Det var en helt vardaglig sak att skriva, men just därför är den så fascinerande. Skrivaren kunde omöjligt veta att han där, med några droppar bläck, just hade skrivit ner namnet Stockholm för första gången i historien.

Brevet har överlevt alla dessa sekler och förvaras i dag i Riksarkivet. Eftersom det är det äldsta kända belägget för stadens namn, brukar man säga att Stockholm "föddes" år 1252. Sanningen är förstås mer otydlig. Staden hade troligen funnits en tid redan innan, men det är just det här ögonblicket vi kan ta på – tre små rader som råkade bli en startpunkt i en huvudstads historia.

Ordlista

ORD	FÖRKLARING
ett utlopp	platsen där en sjö rinner ut mot havet
befäst	skyddad med murar, torn och vallar
ett läge	var något ligger; en plats
uppsikt	att hålla koll på, bevaka
en köpman	en person som köper och säljer varor

ORD	FÖRKLARING
att utfärda	att officiellt ge ut, t.ex. ett brev eller en lag
ett beskydd	hjälp och skydd mot fara
äodelar	saker som någon äger
i gengäld	tillbaka, som tack eller betalning
en skrivare	en person som skrev texter för hand
pergament	preparerat (förberett) skinn att skriva på
ett belägg	ett bevis för att något stämmer

Läsförståelsefrågor

1. Varför var platsen vid Mälarens utlopp ett bra läge?
 1. Den låg långt från alla människor.
 2. Därifrån gick det att skydda vägen och hålla uppsikt över handeln.
 3. Där fanns gott om åkermark för bönder.
2. Varför var det Birger och inte Valdemar som egentligen styrde?
 1. Valdemar var fortfarande ett barn.
 2. Valdemar hade gett bort sin makt frivilligt.
 3. Valdemar var sjuk och kunde inte arbeta.
3. Vad innebar skyddsbrevet för nunnorna i Fogdö kloster?
 1. De fick mer makt än kungen.
 2. De togs i beskydd och slapp betala vissa avgifter och skatter.
 3. De tvingades lämna sitt kloster.
4. Stämmer påståendena med texten? Svara **ja**, **nej** eller **det står inte i texten**.
 1. Brevet skrevs på latin och på pergament.
 2. Skrivaren visste att han skrev namnet Stockholm för första gången.
 3. Brevet förvaras i dag i Riksarkivet.
5. Förklara med egna ord varför ett ganska vanligt brev har blivit så berömt.
6. Texten säger att skrivaren "omöjligt kunde veta" vad han just gjort. Vad menas med det?
7. Varför skriver texten att sanningen om Stockholms "födelse" egentligen är "mer otydlig"?
8. Varför kunde det löna sig för Birger och kungen att ge klostret ett skyddsbrev? (inferens)

Facit

1. Därifrån gick det att skydda vägen och hålla uppsikt över handeln.
1. Valdemar var fortfarande ett barn.
1. De togs i beskydd och slapp betala vissa avgifter och skatter.
1. **ja b) nej** (texten säger tvärtom att han omöjligt kunde veta det) c) **ja**
- Exempel på svar: Det är det äldsta dokument där namnet Stockholm finns skrivet. Själva innehållet var vanligt, men ordet "Stockholm" gör brevet historiskt.
- Exempel på svar: Att skrivaren bara gjorde en helt vardaglig sak och inte förstod att han skrev ner stadens namn för första gången – betydelsen blev tydlig först långt senare.
- Exempel på svar: Staden fanns troligen redan innan brevet skrevs. Vi vet bara när namnet först skrevs ner, inte exakt när staden verkligen började.
- Exempel på svar: De fick kyrkans och klostrets stöd och goodwill i gengäld, vilket stärkte deras makt och anseende. (Godkänn motiverade svar med stöd i texten.)

Bedöm öppna svar efter innehåll, inte efter exakt formulering. Att skriva av en mening rakt ur texten räcker inte – eleven ska visa förståelse.

FÖR LÄRAREN

B1-nivå (sfi-d). Texten är skriven i preteritum. Tema: hur ett vardagligt dokument blir historiskt, och källkritik kring grundandet av Stockholm. Scenen vilar på det väl belagda skyddsbrevet för Fogdö kloster 1252 (äldsta skriftliga belägget för namnet Stockholm), medan texten markerar att stadens exakta "födelse" är osäker. Frågorna 6–8 tränar inferens. Bra för att öva preteritum, bisatser och orsakssamband.

Diskussionsfrågor

- Ibland blir vardagliga saker viktiga först långt efteråt. Finns det något i din egen tid som du tror framtiden kommer att minnas?
- Vi litar ofta på gamla dokument när vi beskriver historien. Vilka problem kan det finnas med att bara lita på det som råkade skrivas ner?
- Birger styrde i sin sons namn. Vad krävs för att man ska kunna lita på den som har makt åt någon annan?
- **Skriv (4 meningar):** Beskriv ett föremål, ett brev eller ett foto som du tycker borde sparas för framtiden. Förklara varför just det är värt att bevara.

Källor och faktagranskning

- Birger Jarl – Wikipedia (svenska/engelska): https://en.wikipedia.org/wiki/Birger_Jarl
- SO-rummet: Birger jarl – <https://www.so-rummet.se/kategorier/birger-jarl>
- Populär Historia: Birger jarl – jarlen som byggde riket – <https://populärhistoria.se/sveriges-historia/kungar-drottningar/birger-jarl-jarlen-som-byggde-riket>
- Erikskrönikan (medeltida källa till grundandet av Stockholm)

Faktagranskad i juni 2026. Birger Magnusson (Birger Jarl) föddes omkring 1210, troligen i Bjälbo i Östergötland, och dog den 21 oktober 1266 i Jälbolung i Västergötland. Han var jarl och Sveriges verkliga makthavare cirka 1248–1266, men blev aldrig kung. Hans son Valdemar blev kung 1250 och Birger styrde som förmyndare/regent. Han knyts traditionellt till grundandet av Stockholm (omkring 1250; första skriftliga omnämmandet 1252) och till de så kallade fridslagarna (hemfrid, kvinnofrid, kyrkofrid, tingsfrid). Han ledde också ett korståg som befäste svenskt inflytande i Finland. Osäkerheter: exakt födelseår och födelseort är inte säkert belagda; uppgiften att han "grundade" Stockholm bygger till stor del på Erikskrönikan och är delvis legend. Han är begravd i Varnhems klosterkyrka i Västergötland.

Berättelser om svenskar · läromedel för svenska som andraspråk. Skapat inom Läromedelsprojektet. Senast uppdaterad 2026-06-12.